

## MİLLÎ MÜCADELE'DE SİVAS'IN YERİ VE ÖNEMİ

Yrd.Doç.Dr. RAMAZAN TOSUN \*

Sivas, tarihin ilk devirlerinden itibaren önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Maltepe Höyüğü kazılarında Sivas bölgesinde ilk yerleşimin M.Ö. 2600 yıllarında başlayarak, M.Ö. 200 yıllarına kadar kesintisiz devam ettiği anlaşılmaktadır. Sivas'ın yazılı tarihi ise M.Ö.II. binin ortalarında Hititler ile başlamaktadır. Sivas, Hitit Devleti'nin M.Ö. 1200'lerde yıkılmasından sonra Geç Hitit Devletlerinin, Asurluların, Medlerin, Perslerin idaresinde kaldıktan sonra, M.S. 17'de de Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Romalılardan sonra da Bizans sınırları içerisinde yer alan Sivas'ın bu dönemdeki ismi Sebaset'tir<sup>1</sup>.

1059'da Anadolu'ya gelen Türkmenler bir süre Sivas'a hâkim olmuşlardır. Ancak, Sivas ve çevresinin kesin olarak Türk hâkimiyetine girmesi, Türkleşmesi 1071 Malazgirt Meydan Muharebesi'nden sonraki yıllarda gerçekleşmiştir.

Sivas 1398 tarihinden itibaren Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiş, 1518 tarihinde de eyalet merkezi olmuştur<sup>2</sup>. 1922 tarihinde sancakların ortadan kaldırılması üzerine Tokat, Amasya ve Şebinkarahisar sancakları Sivas'tan ayrılıp, Tokat ve Amasya müstakil birer vilâyet olmuşlardır. Bu düzenleme sonucunda Sivas'ın kazaları şunlar olmuştur. Divriği, Gemerek, Gürün, Hafik, Imranlı, Kangal, Koyulhisar, Suşehri, Şarkışla, Yıldızeli, Zara.

### MİLLÎ MÜCADELE DÖNEMİNDE SİVAS'IN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Sivas ve çevresinde, tüm Türkiye'de olduğu gibi Türkler, azınlıklarla mukayese edilemeyecek bir nisbette çoğunlukta dırlar. Bölgedeki azınlıkların durumuna geçmeden önce Türklerin, hayat şartlarından kısacâ bahsedelim.

Bölgenin büyük bir bölümünde halk aşiretler şeklinde teşkilâtlanmıştır.

\* Erciyes Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

1 "Sivas", Yurt Ansiklopedisi, IX, İstanbul 1982, s.6873.

2 Salname-i Devlet-i Ali-i Osmaniye, 1317-1902.

Bu aşiretlerin başında bulunan kişilerin halkın üzerinde büyük bir nüfuzu vardır. Dolayısıyla, bölge halkının merkezi hükümet ile ilişkilerinde bu durum ön plâna çıkmaktadır.

Kaynaklarda, Sivas'ta azınlık olarak Ermenilerden ve Rumlardan bahsedilmektedir. Bu azınlıkların, bilhassa Ermenilerin nüfusu diğer birçok bölgemizde olduğu gibi Ermeni veya Ermeni taraftarı yazarlar tarafından daima abartılarak verilmiştir. I.Dünya Savaşı başladığı günlerdeki Ermeni nüfusu çeşitli kaynaklarda şöyle verilmektedir:

MARCEL Léart'a göre, bütün Türkiye'de 2.260.000, Sivas'ta ise 28.000 Ermeni nüfusu mevcuttur. Patrikhâne'nin Ermeni nüfusu ile ilgili rakamları ise daha değişiktir; Türkiye nüfusu 1.018.000, Sivas nüfusu 165.000 olarak verilmektedir<sup>3</sup>. Patrikhâne'nin Ermeni nüfusu ile ilgili rakamları gerçeklere daha uygundur. Çünkü, Osmanlı kaynaklarında I.Dünya Savaşı başladığı tarihlerde, Sivas'ta 151.000<sup>4</sup> civarında Ermeninin yaşadığı kaydedilmektedir.

Bu duruma göre, sözkonusu yıllarda Sivas'taki Ermenilerin genel nüfus içindeki oranı %16'yı geçmemektedir<sup>5</sup>. Sevr Barış Antlaşması'nın imzalandığı tarihlerde de bu oran yine % 15 civarındadır. Cumhuriyet döneminde yapılan ilk nüfus sayımında, yani 1927 yılında ülkemizdeki Ermenilerin sayısı 123.602'dir<sup>6</sup>.

Bu iki dönemi karşılaştıracak olursak, Milli Mücadele yıllarında bütün ülke çapında olduğu gibi Sivas'ta da Ermeni nüfusu artmadığı gibi azalmıştır. Bunun başlıca sebebi, devlete karşı suç işleyen Ermenilerin takibattan kurtulabilmek için ülkeyi kendiliklerinden, hatta kaçak olarak terketmeleridir.

Bu bölgedeki Ermenilerin devlete karşı tutumları bilhassa II. Meşrutiyet'in ilânından itibaren devamlı olumsuz olmuştur. Ermeniler, köylere kadar giderek propaganda yapmaya başlamışlardır. Köylülere, silah almaları yolunda telkinlerde bulunduktan sonra silahları da bizzat kendileri temin etmişlerdir. Bu şekilde Ermenilerin silahlandırılması ve Türkler'e karşı kinle doldurulma çalışmalarına gün geçtikçe biraz daha yoğunlaşmak suretiyle devam edilmiştir. Osmanlı Devleti'nin I.Dünya Savaşı'na girmesi üzerine komitacılar dağıttıkları silahların kullanma zamanının geldiğini

3 Kâmuran Gürün, Ermeni Dosyası, s.baskı, Ankara 1985,s.87.

4 Gürün, a.g.e., s.103.

5 Esat Uras, Tarihte Ermeniler, İstanbul 1976, s.144.

6 Gürün, a.g.e.s.226.

bildirmişlerdir. Bu arada, Rusların kendilerine destek olacağını da köylülere söylemişlerdir<sup>7</sup>. Nihayet, savaş yıllarında bilhassa Suşehri ve Şebinkarahisar'ın köylerinde isyan hareketleri başlamıştır. Hükûmetin aldığı tedbirler sayesinde bu olaylar büyümemiştir. Sivas ve çevresinde Ermenilerin haricinde azınlık olarak çok az sayıda da olsa Rumları görüyoruz. Rumların, Millî Mücadele dönemindeki nüfusları hakkında kesin bir bilgi edinmek mümkün değildir. Ancak, daha önceki dönemlere ait kaynaklardan hareketle konuya belli bir noktaya kadar ışık tutmak mümkündür. 1327/1907-1908 tarihli Sivas Salnâmesine göre; Sivas'ta; 603, Aziziye'de; 8, Bünyan'da 1189, Yenihan'da; 476. Hafik'te<sup>37</sup>, Koçkiri'de; 3439 Rum bulunmaktadır. Bunların toplamı ise 5752'dir. Aynı tarihlerde Sivas'ın toplam nüfusu 78.885 olduğuna göre<sup>8</sup> Rumların toplam nüfusa oranı oldukça düşüktür. Rumların Millî Mücadele yıllarına kadar toplam nüfus içerisinde büyük bir rakama ulaşmaları için hiç bir sebep yoktur.

Sözkonusu azınlıkların bölgede bir takım okullarının olduğu anlaşılmaktadır<sup>9</sup>.

Hakikat bu olduğu halde, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 24. maddesinin İngilizler tarafından ilk defa teklifinde Sivas, Ermeni vilâyetleri arasında zikredilmiştir<sup>10</sup>. Sözkonusu Antlaşmanın 7. ve 24. maddelerini de fırsat bilen Rum ve Ermeni çeteleri, diğer birçok bölgelerimizde olduğu gibi, Sivas ve çevresinde de faaliyete geçmişlerdir. Özellikle, Hafik, Şarkışla ve Aziziye'de silahlı Rum ve Ermeni çeteleri sık sık köy baskınları düzenlemeye başlamışlardır<sup>11</sup>. Bu faaliyetleri ile hem Müslüman halkı yıldırma çalışmışlar, hem de İtilâf Devletleri'ne 7. ve 24. maddelerdeki yetkiyi sağlayarak, bölgeyi işgal etmeleri için gerekli zemini hazırlamak istemişlerdir.

### MİLLÎ MÜCADELE'NİN BAŞLAMASI

I.Dünya Savaşı sonunda Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 30 Ekim 1918'de imzalanmasından hemen sonra, o tarihe kadar İtilaf Devletleri tarafından henüz işgal edilmemiş bir kısım vatan toprağı da işgal edilmeye

7 Abdullah Yaman, Ermeni Meselesi ve Türkiye, Otağ Yayınları, 1973, s.286.

8 Sivas Salnamesi, 1323.

9 Salname-i Devlet-i Ali-i Osmanliye, 1328.

10 Bekir Sıtkı Baykal, Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler, Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara 1969, s.8.

11 Vehbi Cem Aşkun, Sivas Kongresi, Sivas 1945, s.16.

başlanmıştır. Bu durumu fırsat bilen azınlıklar ise buldukları bütün bölgelerde Türklere karşı katliam hareketlerine girişmişlerdir. Ancak, bu durum dünya kamuoyuna hakikate aykırı olarak, Türklerin azınlıkları kattığı şeklinde lanse edilmeye çalışılmıştır. Bunun sebebi ise Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7. maddesinin uygulanmasına zemin hazırlamak ve böylece bu bölgelerin İtilaf Devletleri tarafından işgalini sağlamaktır.

Karadeniz sahillerinde de bu oyun tezgâhlanmaya çalışılmıştır. Bölgedeki Rum militanlar, İngilizlerin de kışkırtması ile buralarda eski Rum Pontus Devleti'ni ihya etmek amacıyla harekete geçmişlerdir. Silahlı çeteler kurup, Türk köylerini basarak katliamlara girişen Rumlar, bir taraftan da İstanbul'daki İngiliz yetkililerine müracaat ederek, can güvenliklerinin kalmadığını, Türklerin gayr-i müslimleri taciz ettiklerini iddia etmişlerdir. Tabii ki buradaki gayeleri hem kendi yaptıklarını ört-bas etmek, hem de gerektiği zaman 7. maddeye göre bölgenin İngilizler tarafından işgal edilmesine zemin hazırlamaktır.

Bölgedeki Rumların bu şikâyeti üzerine İngilizler harekete geçmişlerdir. Şayet asayiş sağlanmazsa orayı işgal edeceklerini de bildiren bir nota verdiler. Bu nota üzerine telaşa düşen Damad Ferid Paşa, Dahiliye Nazırı'ndan ne yapılması gerektiğini sorduğunda, Dahiliye Nazırı da Mustafa Kemal Paşa'nın oraya gönderilmesini tavsiye etmişti<sup>12</sup>. İşte böylece Mustafa Kemal Paşa'ya Anadolu'ya geçme, milleti teşkilatlandırma ve bu teşkilatın başına geçerek Millî Mücadele'nin lideri olma imkânı doğmuştur.

Değişik rütbe ve sınıftan 18 subay<sup>13</sup> ile beraber, 16 Mayıs 1919'da İstanbul'dan hareket edip, 19 Mayıs 1919'da Samsun'a varan Mustafa Kemal Paşa'ya verilen görev ve yetkiler şunlardır:

1. Bölgede asayişin temini ve huzursuzluğun sebeplerinin tesbiti.
2. Varlığından söz edilen silah ve cephanenin toplattırılıp, güvenli bir yerde muhafaza edilmesi.
3. Var ise, komitelerin dağıtılması.

Bu görevlerin yerine getirilebilmesi için de şu yetkiler verilmiştir<sup>14</sup>:

12 Mine Erol, *Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920*, Giresun, 1972, s.74.

13 Fethi Teveloğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara 1987, s.11

14 Başbakanlık Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, *Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri*, Ankara 1982, s.23.

1. Üçüncü ve Onbeşinci Kolordular, Müfettişlik emrinde olacaktır.

2. Müfettişlik bölgesi olan; Trabzon, Erzurum, Sivas ve Van vilayetleri ile Erzincan ve Canik livalarında Mustafa Kemal Paşa'nın vereceği bütün talimatlar yerine getirilecektir.

3. Müfettişlik bölgesine komşu vilayetler, bağımsız livalar ve kolordu kumandanlıkları, Müfettişliğin başvurularını dikkate alacaklardır. Bu vilayet ve livaların başlıcaları; Diyarbakır, Bitlis, Elazığ, Ankara ve Kastamonu'dur.

### MİLLÎ MÜCADELE'NİN BAŞLADIĞI GÜNLERDE SİVAS

Anadolu'nun muhtelif yerlerinde işgallerin başlaması, ülkede bulunan azınlıkların haksız davranışları karşısında yer yer protesto mitingleri başlamıştır. 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine bu mitingler daha yaygın hale gelerek devam etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da henüz Havza'da iken, 28 Mayıs 1919 tarihinde valiliklere, mutasarrıflıklara, ordu komutanlıklarına gönderdiği tamimle bu mitinglerin daha canlı ve yaygın olarak yapılmasını, bu yolda halka yardımcı olunmasını bildirmiştir. Bu tamimden sonra bir taraftan mitingler yapılırken, diğer taraftan da İtilaf Devletleri'nin İstanbul'daki temsilcilerine protesto telgrafları çekilmeye başlanmıştır. Bu durum üzerine Harbiye Nezareti, ülkedeki bu faaliyetlerin mahiyetinin ne olduğu konusunda Mustafa Kemal Paşa'dan aydınlatıcı bilgi istenmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Harbiye Nezareti'ne verdiği cevapta; İstanbul'a çekilmiş olan bütün telgrafların, milletin işgaller karşısındaki memnuniyetsizliğinin bir sonucu olduğunu, bu duygunun ülkenin her köşesine yayıldığını, yani umumi olduğunu, devlet memurları ile ordunun şimdilik tarafsız kaldığını<sup>15</sup> belirtmiştir.

Bu cevapla, Anadolu'daki hareketin şahsi değil, bütün milletin isteyerek iştirak ettiği bir hareket olduğu belirtilmektedir. Aynı zamanda, cevaptaki şimdilik ibaresi de dikkat çekicidir. Ordu ve memurlar şimdilik tarafsızdırlar, ancak haksızlıklar böyle devam edip giderse o zaman milletin yanında olacaktır.

Bugünlerde, Sivas ve çevresinde bulunan azınlıklar İtilaf Devletleri'nin, bu bölgeye Mondros Ateşkes Antlaşması'nın 7 ve 24. maddelerine dayanarak müdahale etmelerini sağlamak için harekete geçmişlerdir. İtilaf Dev-

letleri temsilcilerine, kendilerini Türklerin tehdit ettikleri yolunda şikâyetlerde bulunmaya başlamışlardır. Anadolu'da protestoların çoğalması, azınlıkların gerçek dışı şikâyetlerinin başlaması üzerine, İstanbul'daki İngiltere Fevkalâde Komiserliği harekete geçerek Bâb-ı Ali'ye tebliğler, Harbiye Nezareti'ne de notalar vermiştir. Bu konudaki şikâyetlerden biri de Sivas ile ilgilidir. Sivas'a Anadolu'da bulunan Albay Demenge imzası ile bir telgraf gelir; telgrafta, İzmir'in işgali üzerine bölgede bulunan Hristiyanların ölümle tehdit edildiği, bu ve bunun gibi durumların İtilâf Devletleri tarafından Sivas'ın işgali için bir sebep olabileceği belirtiliyordu<sup>16</sup>.

Yine aynı hususta bir nota da Mustafa Kemal Paşa'ya ulaşmıştır. İngiliz Fevkalâde Komiserliği'nin Damad Ferid Paşa'ya verdiği ve oradan da Harbiye Nezareti'ne tebliğ olunan notayı Harbiye Nazırı Şevket Paşa Mustafa Kemal Paşa'ya göndermiştir. Bu notada da yukardakine benzer iddialar yer almaktadır; Sivas'ın asayişinin bozuk olduğundan, yurtlarına dönen Ermenileri Müslümanların ölümle tehdit ettiklerinden bahsedilmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, Havza'dan Harbiye Nezareti'ne 3 Haziran 1335/1919 tarihinde çektiği telgrafla bu iddiaları cevaplandırmıştır. Cevabi telgrafta şu hususlar belirtilmiştir:

*Sivas ve civarında bulunan Ermenileri ve yeni gelen mültecileri tehdit edecek hiçbir hadise olmamıştır. Sivas ve çevresinde endişe verici bir durum yoktur. Herkes iş ve gücüyle meşguldür; bunu suret-i katiyyede arz ve temin ederim... İtilaf Devletleri milletimin hukuk ve istiklâline riayetkâr kaldıkça ve millet, devletin tamami-i mahiyetinden emin bulundukça anâsırı gayri müslimenin duçar-i haşyet olmasının hiçbir sebebi yoktur. Fakat, istiklâl ve mevcudiyet-i milliyeyi imha ve bekâ-yi hayatı tehlikeye isaleden işgal-i kasıt ve teaddi gibi İzmir havalisinde görülmekte olan fiiliyatın zuhurât-ı mümasilesine karşı ne halkın heyecan ve tesirât-ı vicdaniyesini ve ne de buna müstenit tezahürât-ı milliyeyi men ve tevkif için nefsimde ve hiç kimsede kudret ve takat göremeyeceğim gibi bu yüzden tahaddüs edecek vakayı ve hadisât karşısında mesuliyet kabul edecek ne kumandan ve ne de mülkiye memuru ve ne de hükümet tasavvur ederim<sup>17</sup>.*

Söz konusu olan bu iki şikâyet telgrafının amacı aynıdır. Bölgede bulu-

16 Mustafa Kemal Atatürk, Nutuk C.I.s.17.

17 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi Eylül 1953, s.5, Vesika:95.

nan Ermeniler ölümle tehdit ediliyor, onların can güvenliği sağlanmalıdır gerekçesi ile İtilâf Devletleri'ne bölgeyi işgal ettirmektir. Mustafa Kemal Paşa, bunlara verdiği cevapta hem milletin hislerine tercüman olmuş, hem de kendi fikirlerini açıkça belirtmiştir. Millete karşı haksızlıklar devam ettiği takdirde ne kendisinin, ne de bir başka komutanın mülki idarecilerin girişeceği karşı faaliyetleri önleyemeyeceğini bildirmiştir.

Bugünlerde bölgede sadece azınlıklar değil, misyonerler de faaliyette-dirdirler. O günleri bizzat yaşamış olan ve bu faaliyetleri dikkat ve üzüntü ile takip eden, devrin muhabere memuru Rifat Akman bir hatırasını şöyle nakletmektedir:

*Atatürk'ün Sivas'tan Erzurum'a geçtiği 27.6.1335/1919 gününe kadar vaziyetimiz, civarda tahassun etmiş Ermeni kadın ve çocuklarını açılan itahaneye doldurmak işiyle meşgul olan Amerikan misyonerlerinin hiçbir kontrole tabi olmayan durumlarına seyirci kalmaktan ibaretti. Bunların, günde 50-60 kamyonları gıda vesair maddeleri taşır, Ermeniler ise bu yardım akımından büyük bir gurur duyarak, aldıkları şımarık tavırlarla kin ve nefretimizi uyandırıyorlardı. O zamanlar, içerisi iâşe maddesi ile dolu dedikleri bu Amerikan otomobilleri herhalde Ermeniler için tüfenk ve cephane getirmekte idi. O zamanlar beni en çok Amerikan misyonerleri ilgilendiriyordu. Bunların içinde gerçek Amerikalı ancak ondabir kişi çıkardı. Diğerleri kâmilan, Amerikan kisvesine bürünmüş Ermenilerdi ki gözlerinden hainlikle-ri okunurdu<sup>18</sup>.*

### SİVAS KONGRESİ

Mustafa Kemal Paşa'ya göre, Türk Milleti, ya topyekün bir mücadele ile istiklâlini elde edecek, ya da milli vazifelerini yerine getirmiş, şerefli bir millet olarak yok olacaktır. Bir yabancı devletin hâkimiyeti altında şerefsizce yaşamaktansa, şerefi ile ölmek daha geçerli bir yoldur. Bu mücadelenin verilebilmesi için yapılması gereken ilk iş milleti teşkilatlandırmaktır. Mustafa Kemal Paşa, işte bu düşünceden hareketle milletin teşkilatlandırılması, milli cemiyetlerin mahallilik vasıfları ortadan kaldırılarak tek bir çatı altında birleştirilmesi için milli bir kongrenin toplanmasına karar vermiştir. Bu kararını ise 18 Haziran 1919 tarihinde Trakya'ya gönderdiği talimatta belirtmiştir. Söz konusu tarihte Amasya'dan Edirne'de I.Kolordu

18 Aşkun, a.g.e., s. 60.

Komutanı Cafer Tayyar Bey'e şifre ile verdiği direktifte bu kararını şöyle bildirmiştir:

*Trakya ve Anadolu'daki milli teşkilatların birleştirilmesi ve milletin sesini bütün gürlüğü ile dünyaya duyurabilmesi için, güvenli bir yer olan Sivas'ta ortak ve güçlü bir heyet kurulması kararlaştırılmıştır*<sup>19</sup>.

Aynı karar, 21/22 Haziran 1919 tarihinde yaveri Cevat Abbas Bey'e yazdırıp, bütün illere ve sancaklara bildirilen Amasya Tamimi'nde de yer almıştır. Burada, milletimizin ve ülkemizin içinde bulunduğu vahim durumdan ve bu durum karşısında İstanbul Hükümeti'nin yetersizliğinden bahsedildikten sonra; milletin istiklâlinin yine millet tarafından kurtarılabilceği, bunun için de milletin haklı sesini dünyaya duyurabilecek bir heyetin varlığına ihtiyaç duyulduğu, bu heyeti oluşturabilmek için Anadolu'nun her bakımdan en güvenli şehirlerinden biri olan Sivas'ta milli bir kongre toplanması gereği üzerinde durulmuştur.

Kongrenin toplanacağı şehir olarak Sivas'ın seçilmesinin üzerinde de durmak lâzımdır:

Amasya Tamimi'nde, Anadolu'nun her bakımdan en emniyetli bir şehrinde kongrenin toplanması öngörülmüştür. İşte, Sivas bu şartları taşıyan, emniyetli, işgali diğer şehirlere göre daha zor, nisbeten Anadolu'nun ortasında bir şehirdir. Sivas'ın çevresi çok az geçit veren yüksek dağlarla çevrilidir. Bu az sayıdaki geçitler az bir güçle tutulduğu takdirde bile Sivas'ın işgale uğraması önlenmiş olur. Sivas için en büyük tehlike kuzeyden, Samsun'dan yapılabilecek bir saldırıdır ki, bu yolu da II.Kolordu'nun iki tümeni tutuyordu. Sözkonusu Kolordu ise Mustafa Kemal Paşa'ya bağlıdır, O'na sadıktır, yani Milli Mücadele taraftarıdır.

Sivas'ta millî bir kongre toplanması kararının ülkenin dört bir yanına duyurulmasından sonra, Sivas'ta kongre için hazırlıklar başlatılmıştır. Temsilcileri karşılamak ve onları kongre öncesi günlerde misafir etme görevini Müdafaa-i Hukuk-u Milli Cemiyeti üyelerinden Şekerzâde İsmail Efendi üstlenmiştir Kongrenin diğer hazırlıkları ve temsilcilerin ihtiyaçlarının karşılanması işleri ile de Müdafaa-i Hukuk-u Milliye Cemiyeti ilgilenmektedir.

Sivas'ta kongre hazırlıkları devam ettiği bugünlerde İstanbul Hükümeti ve İtilâf Devletleri temsilcileri Sivas Kongresi'nin toplanmasına engel ola-

<sup>19</sup> Atatürk, Nutuk, C.I, s. 14.



bilmek için faaliyete geçmişlerdir. Devrin Dahiliye Nazırı Ali Kemal Bey 23 Haziran 1919 tarih ve 84 sayılı bir tamim yayınlayarak Mustafa Kemal Paşa'nın azledildiğini bildirmiştir. Ali Kemal Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın *İngiliz Fevkalâde Temsilcisi'nin ısrarı ile azledildiğini bildirmektedir*<sup>20</sup>.

İstanbul Hükümeti, sadece yukardaki tamimi yayınlamakla kalmamış, Sivas Kongresi'ne engel olabilmek, Mustafa Kemal Paşa'nın çalışmalarını durdurmak için Anadolu'ya bu işle görevli kişiler de göndermiştir. Bunlardan birisi Elazığ valiliğine tayin edilen Ali Galip Bey'dir.

Ali Galip Bey, o zamanki Sivas valisi Reşit Paşa ile görüşür ve O'na Mustafa Kemal Paşa Sivas'a geldiği zaman tutuklanması tavsiyesinde bulunmuştur.

Ali Galip Bey'in bu faaliyetlerinin arkasında Damat Ferit Paşa'nın olduğu aşikârdır<sup>21</sup>.

Fakat, ne Ali Galip Bey, ne de bölgeyi işgal etme tehdidi savuran İtilaf Devletleri subayları ciddiye alınmamış, Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Sivas ahali tarafından büyük bir coşkuyla karşılanmışlardır.

Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları 28 Haziran 1919 tarihinde Erzurum Kongresi'ne katılmak üzere Sivas'tan ayrılmışlardır.

İstanbul Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın icraatlarını şimdiye kadarki uygulamaları ile engelleyemediği için, 8 Temmuz 1919 günü O'nun görevine son vermiştir. 9 Temmuz 1919 tarih ve 4038 sayılı şifre ile 15. ve 3. Kolordular Komutanlıklarına bu durum bildirilmiştir<sup>22</sup>.

Mustafa Kemal Paşa, bu emir henüz Kolordulara bildirilmeden, azledildiği haberini alır almaz Harbiye Nezareti'ne ve Padişah'a birer telgraf çekerek, müfettişlik görevi ile birlikte askerlikten de istifa ettiğini bildirmiştir.

Sivas'taki azınlıkların ve onların yanlış bilgilerle kışkırttıkları İtilaf Devletleri'nin tertipleri Mustafa Kemal Paşa Erzurum'da iken de devam etmiştir. Sivas'a Cizvit papazları ile bazı Fransız subayları da gelmiş ve vali Reşit Paşa'yı ziyaret etmişlerdir. Reşit Paşa da onları ziyarete gitmiştir. İşte bu ziyaret sırasında orada bulunan Fransız subaylarından Mösyö

20 Atatürk, Nutuk, s.25.

21 Rauf Orbay, *Siyasi Hatıralarım I*, İstanbul 1983, s. 240.

22 Hayri Mutluçağ, *Sivas Kongresi Hazırlıkları* BTTD, C.,XI. Kasım 1972, s. 4.

Brunot Mustafa Kemal Paşa Sivas'a gelir, burada kongre toplamaya girişirse beş on gün içerisinde kesin olarak Sivas işgal edilecektir, diyerek Reşit Paşa'yı tehdit etmiştir<sup>23</sup>.

Reşit Paşa, bu durum karşısında huzursuz olmaya başlamıştır. Çünkü, daha önce kendisine Dahiliye Nezareti'nden gelen bir telgrafta da bu tehlikeden söz edilmiştir.

Aynı Fransız subayı Reşit Paşa'yı tekrar ziyaret ederek, kongrenin burada hangi şartlarda toplanabileceğini bildirmiştir. Subaya göre, kongrenin toplanabilmesi şu tek şarta bağlıdır: Mustafa Kemal Paşa ve kongre üyeleri *İtilaf Devletleri aleyhinde olmayacaklar, bu yolda kararlar alıp, tahriklerde bulunmayacaklardır*<sup>24</sup>.

Fransız subayın bu tehditleri Reşit Paşa'yı etkilemiştir. Bu olay üzerine Mustafa Kemal Paşa'ya müracaat ederek, mümkünse kongrenin bir başka şehirde toplanması isteğinde bulunmuştur. Elbette bu tehditler Mustafa Kemal Paşa tarafından ciddiye alınmamıştır.

Burada, Fransız subayının amacı, kongrenin onlar aleyhinde kararlar almasını önlemektir. Kongrenin niçin toplanacağı, amacının neler olduğu hangi faaliyetlere girişeceği daha Amasya Tamimi ile bütün ülkeye ilân edilmiştir. Bütün bunları bilen ve bunlardan tedirgin olan İtilaf Devletleri tehdit yoluyla kongre üyelerini sindirmeye çalışmışlardır. Yoksa, sözkonusu günlerde Fransa'nın veya başka bir İtilaf Devleti'nin Sivas'a kadar işgal kuvvetleri göndermesi hem maddi bakımdan kendi aleyhlerine olacaktır hem de bütün Türk Milleti'ni karşılarında bulacakları yeni bir savaşa girmiş olacaktırlar.

Erzurum Kongresi'nin (23 Temmuz 7 Ağustos 1919) sona ermesi üzerine Mustafa Kemal Paşa ve yanındakiler tekrar 2 Eylül 1919'da Sivas'a dönmüşlerdir. Ekip coşkun gösterilerle karşılanmıştır. Bu karşılama daha önceki karşılamadan daha anlamlıdır. Mustafa Kemal Paşa, Amasya'dan Sivas'a ilk geldiği zaman, İstanbul'a geri çağrılmaya başlasa bile hâlâ bir ordu müfettişi, bir komutan, bir memurdur. Şimdi ise, sadece, Türk Milleti'nin istiklâli için mücadele eden bir ferdidir. Hiç kimseye resmen emretmesi için bir yetkisi yoktur. Böyle bir kişinin Sivas halkı ve eşrafı tarafından coşkuyla

23 Hayri Mutlucağ, *Sivas Kongresi Hazırlıkları* BTTD, C.,XI, Kasım 1972, s. 4.

24 Mutlucağ, a.g.m, s. 4.

karşılanması ve kabul edilmesi, ancak, Sivashıların O'nun fikirlerini paylaştığı, liderliğini yaptığı mücadeleyi desteklediği şekilde izah edilebilir.

### KONGRE ÜYELERİ

Kongreye mümkün olan bölgelerden temsilciler gönderilmiştir. Bazı bölgelerden ise temsilci gönderilememiş veya gönderilmemiştir. Bunun başta gelen sebebi, Anadolu'nun yer yer işgal altında veya İtilaf Devletleri'nin kontrolünde olmasıdır.

Kongreye, Samsun hariç, Karadeniz'den temsilci gelmemiştir. Bilindiği gibi bu bölgede bir taraftan İngiliz, bir taraftan da yine onların desteğindeki Pontuscuların tehdidi vardır.

Bunların yanında bir diğer sebep de bölgedeki bazı kişilerin Kongre'ye karşı olmasıdır. Heyet-i Temsiliye üyesi olmasına rağmen çalışmalara ve Sivas Kongresi'ne katılmayan Servet Bey, 15 Eylül 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa'ya Trabzon'dan bir telgraf çekerek, Kongre'nin kararlarına karşı olduğunu bildirmiştir. Telgrafında, Sivas Kongresi'nin genel bir mahiyet almasının ve Heyet-i Temsiliye oluşturmasının daha önceki kararlara aykırı bir durum olduğunu belirtmiştir<sup>25</sup>. Trabzon ve çevresinden temsilci gelmeyişinin bir sebebi de işte budur.

Sivas Kongresi'ne, Batı Anadolu'nun bir vilayeti ile Trakya'dan da temsilci gelmemiştir. Batı Anadolu'da Yunan işgali devam ederken Trakya'da da Yunan tehdidi olması temsilci gelmeyişinin en önemli sebebidir. Konya'dan ve İtalya'nın işgalindeki Antalya kıyılarından da hiç kimse gelmemiştir. Ayrıca, Fransız işgalindeki Adana bölgesinden ve İngiliz işgalindeki Güneydoğu Anadolu vilayetlerinden genellikle temsilci gelmemiştir.

Kongre'ye katılan üyelerin sayısı değişik kaynaklarda farklı şekillerde verilmiştir. Bu kaynaklardan karşılaştırmalı olarak temsilcileri şöyle sıralayabiliriz:

A) Şarki Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Heyet-i Temsiliye Üyeleri:

a) Erzurum Kongresi tarafından seçilmiş olanlar: Mustafa Kemal Paşa, Hüseyin Rauf Bey, Bekir Sami Bey (Kunduk), Raif Efendi (Dinç), Fevzi Efen-

di (Fırat)

b) Heyet-i Temsiliye tarafından seçilenler: Refet Bey (Bele)

B) Vilayet Üyeleri:

İstanbul: İsmail Fazıl Paşa (Cebesoy), İsmail Hami Bey (Danışmend), Hikmet Efendi; Denizli : Başağa-zâde Yusuf Bey, Küçükağa-zâde Ali Bey, Dalamanlı-zâde Şükrü Bey, Hakkı Behiç Bey; Alaşehir: Macit Bey; Manisa: Süreyya Bey (Yiğit), Çorum : M.Tevfik Bey, Abdurrahman Dursun Bey; Yozgat : Yusuf Bahri Bey, Kastamonu : Nuri Efendi, Sami Zeki Bey, Afyonkarahisar: Salih Sıtkı Bey, Mehmet Şükrü Bey, Bekir Bey; Bursa : A. Nuri Bey, Osman Nuri Bey, Asaf Bey; Eskişehir : Halil İbrahim Bey, Hüseyin Bey, Hüsrev Sami Bey; Niğde : Mustafa Efendi, Halit Hami Bey; Nevşehir : Osman Efendi; Kayseri : Ömer Mümtaz Bey, Nuh Naci Bey (Yazgan), Ahmet Hilmi Bey; Gaziantep : Kara Vasıf Bey; Samsun : Boşnak-zâde Süleyman Bey; Hakkâri : Mazhar Müfit Bey (Kansu); Sivas : Rasim Bey (Başaran)<sup>26</sup>.

#### SİVAS KONGRESİ'NİN ÇALIŞMALARI VE KARARLARI

Sivas Kongresi, 4 Eylül 1919 günü ilk oturumuna, davet sahibi sıfatı ile Mustafa Kemal Paşa'nın yaptığı konuşma ile başlamıştır.

Açış konuşmasından sonra Kongre başkanının seçimine geçilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Sivas'a gelmeden önce buraya gelen temsilcilerden bir kısmı kendi aralarında toplantılar yapmışlardır. Bu toplantılarda bazı kararlar alınmıştır. İşte bu toplantılarda alınan kararlardan birini, Sivas Kongresi'nin ilk günü Hüsrev Sami Bey, Mustafa Kemal Paşa'ya haber vermiştir. Bu karar Kongre başkanlığı ile ilgilidir. Rauf Bey ve bazı temsilciler Bekir Sami Bey'in evinde yaptıkları bir toplantıda Mustafa Kemal Paşa'yı başkan yapmağa karar vermişlerdir. Bunun yegâne sebebi Mustafa Kemal Paşa'nın her türlü manda ve himayeye karşı olmasıdır. Hal böyle iken Mustafa Kemal Paşa Kongre'ye başkan seçilirse, mandacıların Kongre'den kendi lehlerine bir karar çıkartmalarına engel olacaktı. Bunun için O'nun başkan seçilmesini istemiyorlardı. Manda taraftarları, Sivas Kongresi'ni davalarının tahakkuku için kaçırılmayacak bir fırsat sayıyorlardı<sup>27</sup>. Bundan dolayı da Kongre'de fikirlerinin hâkim olmasına engel olabilecek her durumu değerlendirmişlerdir.

<sup>26</sup> Mahmut Goloğlu, *Sivas Kongresi*, s. 139; Naşit Uluğ, *Siyasi Yönleri İle Kurtuluş Savaşı*, 1973, s. 133; Fahrettin Başel, *Sivas Bülteni*, Sivas 1935, s. 292

<sup>27</sup> Erol, a.g.e., s. 84-86.

İşte bu sebepten dolayı, başkan seçimi hususunda söz alan İsmail Fazıl Paşa, başkanlığın birer gün veya birer hafta devam etmek şartıyla bütün temsilciler tarafından yapılmasını teklif etmiştir. Gerekçesi ise, Başkanlık meselesi bu şekilde halledilirse Kongre çalışmalarına şahsiyet karışmamış olacaktır<sup>28</sup>.

Ancak, İsmail Fazıl Paşa'nın Kongre'deki konuşmaları, teklifleri bütün olarak incelendiği zaman asıl sebebin şahsiyet karışıp-karışmaması değil, yine manda konusu olduğu ortaya çıkmaktadır.

Nihayet, yapılan gizli oyla Mustafa Kemal Paşa başkanlığa, Bekir Sami Bey birinci başkanvekilliğine, Rauf Bey de ikinci başkanvekilliğine, İsmail Hami Bey ve Mehmet Şükrü Bey divan kâtipliklerine seçilmişlerdir. Ancak Bakir Sami Bey'in bu görevi kabul etmemesi üzerine, onun yerine İsmail Fazıl Paşa getirilmiştir.

Sivas Kongresi'nde ikinci bir tartışma konusu da üyelerin edeceği yemin metnidir. Bu konuda söz alan üyeler, Milli Mücadele'nin karşısında olanların kendilerini İttihatçılıkla suçlayarak, millete böyle tanıtabilirler, şeklinde tereddütlerini belirtmişlerdir. Böyle olunca, bir yemin metni hazırlanması teklif edilmiştir. Bu konuda söz alanlardan biri de İsmail Fazıl Paşa'dır. İhzar-ı Ercümen adına hazırladığı yeni metni şöyledir:

*Makam-ı Celil-i Hilafet ve Saltanata, İslamiyete, devlete, millete ve memlekete manen ve maddeten hizmetden başka bir gaye takip etmeyerek her türlü ihtirasât-ı şahsiye ve siyanyiyeden ve fırkacılık amâlinden münezzeah bir azm-ü iman ile çalışacağıma ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin ihyasına çalışmayacağıma namusum ve bil cümle mukaddesatım namına vallah, billah<sup>29</sup>.*

Metinde ilk dikkati çeken husus İttihat ve Terakki Cemiyeti ile ilgili bölümdür. Kongre'nin, İttihatçıların bir eseri gibi gösterilmesinden korkulmaktadır.

Kongre, 5 Eylül 1919 günü ikinci toplantısında yemin metnini kabul ettikten sonra, Padişah'a yazılması kararlaştırılan ariza üzerinde çalışmalarına başlamıştır. Arizada, Ateşkes Antlaşması ve haksız uygulamasından, Sivas Kongresi'nin hiçbir siyasi hedefi olmadığından, Kongre'nin Hilâfet ve

<sup>28</sup> Uluğ İgdemir, *Sivas Kongresi Tutanakları*, Ankara 1986, s. 1.

<sup>29</sup> İgdemir, *Sivas Kongresi*, s. 3.

Saltanat'ın haklarının korunması için yapılması gerekenleri de görüşeceğinden bahsedilmiştir<sup>30</sup>.

Bu arızanın hazırlanmasından sonra milleti çalışmalarından haberdar etmek üzere kaleme alınan beyanname okunmuştur. 14 Eylül 1919 tarihli İrade-i Milliye Gazetesi'nde yayınlanan beyanname şöyledir: *Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Eylülün dördüncü günü Sivas'ta umumi kongresini yapmağa başlamıştır. Kongre, Padişah'a da bir arıza göndermiştir*<sup>31</sup>.

Sivas Kongresi'ni en çok meşgul eden konu Amerikan Mandası Meselesi olmuştur.

Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandıktan sonra İstanbul'da Wilson Prensipleri Cemiyeti adı altında bir cemiyet kurulmuştur. *Wilson Prensipleri Cemiyeti, 4 Aralık 1918 Çarşamba günü, kuruluş yeri ve merkezi İstanbul'da (Vakit) Gazetesi idarehânesinin üst katındaki (Matbuat Cemiyeti)'ne ait oda olmak üzere, faaliyete başlamıştır*<sup>32</sup>.

Cemiyetin kurucuları arasında, *Halide Edib Hanım, Celâleddin Muh-tar, Ali Kemal ve Hüseyin Avni Beyler vardır*<sup>33</sup>.

Bu Osmanlı aydınlarının mandater devlet olarak Amerika'yı tercih etmelerinin sebepleri şöyle sıralanmaktadır:

1. Avrupa devletleri, bilhassa İngiltere sömürgecidir. Şimdiye kadar Osmanlı Devleti'ne karşı ikiyüzlü bir politika takip etmişlerdir. Amerika ise, sömürgeci olmayan, sadece kendi toplumunun değil, bütün insanlığın iyiliğini düşünen bir devlettir.

2. Amerika lâik olduğu için Türk Milleti'ne karşı din konusunda bir baskı sözkonusu olmayacaktır. Avrupa devletleri ise şimdiye kadarki ilişkilerinde dini hep ön plânda tutmuşlar, Haçlı zihniyetinden hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir.

3. Aynı zamanda Amerika sosyal yapısı itibarıyla de manda için en uygun devlettir. Çünkü, milliyetsiz bir karakter arzeden bu devlet, Türk Milleti'ne bu konuda bir problem çıkarmayacaktır.

30 İğdemir, *Sivas Kongresi*, s. 23.

31 İrade-i Milliye, 14 Eylül 1335/1919.

32 Tevetoğlu, *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*, Ankara 1991, s. 154

33 Erol, *a.g.e.*, s. 35.

4. Amerika maddi bakımdan diğer devletlere nazaran daha çok imkânlarla sahiptir. Türkiye için zaten bu geçerlidir; ülkenin imârında bu imkânlardan faydalanılacaktır<sup>34</sup>.

Bu aydınlar, manda istemekteki amaçlarını da, 5 Aralık 1918 tarihinde Amerika Cumhurbaşkanı Wilson'a gönderdikleri muhtıradan; *Bizim arzumuz nihâi istiklâlimizi tehdid edecek bir vasilik olmayıp, geri kalmış insanları bir müddet eğitimden sonra şerefli bir meokie yükselterek onlara milletler câmiasında bir yer verilmesidir*<sup>35</sup> şeklinde ifade etmişlerdir. Bu aydınlar göre, *Şark Meselesi de Türk Meselesi de*<sup>36</sup> böylece halledilmiş olacaktır.

İstanbul'daki Amerikan mandası taraftarı Türk aydınları, Sivas Kongresi'ni kendi fikirleri için bir fırsat olarak görmüşlerdir. Çünkü, İstanbul'daki Amerika temsilcileri onlara; bunun Amerikan Senatosu'nda görüşülebilmesi için Türk Milleti'ni temsil eden bir kurum veya meclis tarafından bu konunun teklif edilmesi gerektiği söylenmiştir. Bundan dolayı, manda taraftarları Sivas Kongresi'ne kendi taraftarlarını göndermişler, buradan kendi lehlerine birer karar çıkartmaya çalışmışlardır<sup>37</sup>.

Sivas Kongresi'nde bu konuya İstanbul temsilcisi İsmail Fazıl Paşa'nın bir takririnin okunması ile geçilmiştir. Takrirde, *yabancı bir devletin, tercihen de Amerika'nın koruyuculuğunu istemekte gecikilmemelidir*<sup>38</sup> denilmektedir.

Bu konu, Kongre'de bir süre tartışıldıktan sonra, Rauf Bey'in teklifi üzerine Amerikan Senatosu'na bir telgraf çekilmesine karar verilmiş ve telgraf 11 Eylül 1919 günü çekilmiştir. Bu telgrafla, Türkiye'ye incelemelerde bulunmak üzere bir heyet gönderilmesi istenmiştir.

Manda meselesi de böylece Sivas Kongresi'nde çözülmüştür. *Mustafa Kemal Paşa (Atatürk), bu propaganda ve tertiblerin tesirinde kalmamış ve bu çetin, karışık kördüğümü de, son derece ustalıkla çözmesini ve karşısındakileri darıltmadan, kendine ve dâvâyâ düşman kılmadan yanına almasını başarmıştır*<sup>39</sup>.

Zaten bu şahısların, Ali Fuad Cebesoy'un da belirttiği gibi, vatansever

34 Erol, a.g.e., s. 172.

35 Tevetoğlu, a.g.e., s. 172.

36 Fahrettin Kırzioğlu, *Amerikan Mandasını Kimler İstiyor, Nasıl Öneriyorlardı*. BTTD, C.XII, Nisan-Mayıs 1973

38 İğdemir, *Sivas Kongresi*, s. 33.

39 Tevetoğlu, a.g.e., s. 193.

olmadıklarını söylemek mümkün değildir<sup>40</sup>. Bu aydınların birçoğu, kendileri ikna edildikten sonra, Milli Mücadele'de ve Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunda aktif görev almışlardır.

Sivas Kongresi yukarda bahsettiğimiz hususları karara bağladıktan sonra, kendisinden sonraki bütün gelişmeleri etkileyecek olan bir takım kararlar almıştır. Bu kararları şöyle sıralamak mümkündür:

1. Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalandığı tarih olan 30 Ekim 1919 tarihinde sınırlarımız içerisinde bulunan ve nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan topraklar hiçbir şekilde parçalanamaz.

2. Hilafet ve Saltanat'ın devamı, istiklâlimizin temini için Kuva-yi Milliye'yi amil, milli iradeyi hâkim kılmak esastır.

3. Osmanlı ülkesinin herhangi bir parçasına yönelik saldırı, Rumluk ve Ermenilik kurma çalışmaları karşısında vatan hep birlikte savunulacaktır.

4. Ülkedeki azınlıklara sosyal ve siyasi dengemizi bozucu imtiyazlar verilemez.

5. Osmanlı Hükümeti, vatanımızın herhangi bir bölümünü terk ederse bunun önlenmesi için gerekli tedbirler alınacaktır.

6. Devletimizin istiklâline, vatanımızın bütünlüğüne saygılı olan ve istilâ emeli beslemeyen herhangi bir devletin yardımı memnuniyetle kabul edilecektir.

7. İstanbul Hükümeti, milli iradeye tabi olmalıdır. Milli meclis hemen toplanmalı ve milletle ilgili kararlarda o söz sahibi olmalıdır.

8. Milli cemiyetler Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adı altında birleştirilmiştir.

9. Sivas Kongresi tarafından Heyet-i Temsiliye oluşturulmuştur. Bu heyetin görevi, mukaddes maksatları takip etmek ve umumi teşkilatı idare etmektir<sup>41</sup>.

#### KONGRE'NİN TESİRLERİ VE ÖNEMİ

Sivas Kongresi ve burada alınan kararlar, daha sonra cereyan ederek siyasi ve hukuki gelişmelerin habercisi olmuştur. Burada, dağınık ve mahal-

40 Ali Fuad Cebesoy, *Milli Mücadele Hatıraları*. İstanbul 1953, s. 173.

41 *Tarih Vesikaları Dergisi*. C.III, s. 15, Mayıs 1949



li birçok milli teşkilat tek bir çatı altında toplanmıştır. Bu teşkilat, hem Milli Mücadele'de, hem de Yeni Türk Devleti'nin kuruluşunda rol oynamıştır.

Yine Sivas Kongresi, *bütün memlekette mücadeleyi idare etmek bakımından ve Atatürk'ün devlet idaresi için geniş bir otoriteyi fiilen elde etmesi bakımından da*<sup>42</sup> önemli bir dönüm noktasıdır.

Sivas Kongresi, aynı zamanda, İstanbul Hükûmetine, milli teşkilâtın varlığını da kabul ettirmiştir. Kongre, Ferit Paşa Hükûmetinin yaptığı işlerden Padişah'ı haberdar etmek, ülkenin içinde bulunduğu durumu anlatmak için 11 Eylül 1919 tarihinde bir telgraf çekmiştir. Ancak, bu telgraf Sadrazam'ın engellemesi yüzünden Padişah'a ulaşamamıştır. Bunun üzerine, Sadrazam uyarılmıştır. Damat Ferit Paşa'nın ısrarı üzerine, kendisine bu tavrından vazgeçmediği takdirde, İstanbul ile bütün ilişkilerin ve irtibatın kesileceği bildirilmiş ve nihayet 12 Eylül 1919 tarihinde İstanbul ile bütün ilişkiler kesilmiştir<sup>43</sup>. Bunun üzerine Ferid Paşa Hükûmeti 2 Ekim 1919 günü istifa etmiştir. Hükûmeti, Anadolu'daki millî harekete daha olumlu bakan Ali Rıza Paşa kabinesi kurmuştur. Hatta, bir araştırmacıya göre; *Ali Rıza Paşa tarafından kurulan yeni Hükûmet ekseriyetiyle Kemalist tarafa meyyal şahsiyetlerden teşekkül etmektedir. Hatta Harbiye Nâzırı Mersinli Cemal Paşa, Anadolu Milli Mukavemet Hareketi'ne fiilen katılanlardan birisidir. Bu inkâr edilmeyen bir şekilde bir uzlaşma hükûmetidir. Hükûmet, işe başlar başlamaz, Meclis-i Mebusa'nın toplantıya çağrılması maksadıyla umumi seçimlerin kısa zamanda yapılacağını bildirerek iyi niyetini göstermiştir*<sup>44</sup>. Bu hükûmet adına Cemal Paşa, 7 Ekim 1919 günü, millî iradeye uymayan hareketlerde bulunulmayacağına söz vermiş, Heyet-i Temsiliye de aynı tarihte yeni Hükûmeti tanımayı kararlaştırmıştır<sup>45</sup>.

Sivas Kongresi'nin faaliyetleri ve başarıları dışarda da yankı uyandırmıştır. Renin gazetesi gelişmeleri şöyle değerlendirmiştir:

*M.Kemal Paşa Anadolu'da bir hareket-i milliye vücuda getirmeye çalışıyor. Bu ne çocukça bir hayaldir! Bütün cihanın kuvvetine karşı... harpten ezilmiş olan zavallı Anadolu'nun kuvveti ile... kafa tutmasının ne hükmü*

42 İsmet İnönü, *Devlet Kurucusu Atatürk*, Belleken C.411. s. 204 Ankara 1988, s. 783

43 Orbay a.g.e. s. 243.

44 Paul Dumont, *Mustafa Kemal* çev.: Zeki Çelikkol, Kültür Bakanlığı, Ankara 1993, s. 40

45 Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara 1983, s. 138

*olabilir? Anadolu'da ne kalmıştır, ne var ki mukavemet teşkili kabil olsun*<sup>46</sup>.

Fransız kamuoyunda da bu olaylar tartışılmıştır. Le Temps gazetesi; İster beğenin ister beğenmeyin bir Türk gücü yaşıyor. İster beğenin ister beğenmeyin bu güç kendi bilincine vardı. Hasta Adam'ın gürbüz, hatta rahat durmaz çocukları var, ve onun mirasını, hiç değilse bu mirastan hakları bulunan parçayı istiyorlar. Müttefikler ne düşünür acaba?<sup>47</sup> diyerek değerlendirmiştir.

### SONUÇ

Milli Mücadele'yi şu safhalara ayırmak mümkündür: Milli Mücadele'nin hazırlık safhası, milletin şuurlandırılıp, teşkilâtlandırılması safhası, askeri zaferler safhası ve nihayet askeri alandaki zaferleri takip eden siyasi alandaki başarılar ve inkılâplar safhasıdır. Bu safhalar içerisinde bir yazarın da dediği gibi<sup>48</sup> Sivas imtiyazlı bir yer tutmaktadır. Çünkü, Sivas'ta millî cemiyetler tek bir teşkilât altında birleştirildiği gibi, milletin de bu teşkilâtın yanında yer alması için gerekli çalışmalar yapılmış, millet bu konuda aydınlatılmaya çalışılmıştır. Burada kurulan millî teşkilât hem savaş yıllarında görevine devam etmiş, hem de inkılâplar döneminde bir siyasi grup, hatta, siyasi parti olarak varlığını devam ettirmiştir.

Sivas, yeni Türk Devleti'nin kuruluş safhaları açısından da büyük öneme haizdir. Sivas'ta toplanan millî kongrede Mustafa Kemal Paşa, Milli Mücadele'nin lideri olarak kendini kabul ettirmiştir. Anadolu'da ilk defa milletin İstanbul'un iradesinin dışında, kendi iradesi ile birşeyler yapabileceği burada ispatlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa, bütün milleti, milli çıkarlar ve hedefler doğrultusunda sevk etmeye başlamıştır. Millet'in çıkarlarını ön plânda tutan bir hükümetin kurulmasına kadar, İstanbul ile Anadolu'nun bütün haberleşmeleri yine burada alınan kararlarla kesilmiştir. Böylece, açıktan açığa Anadolu'daki hareket İstanbul Hükümeti'ne karşı cephe almış, hatta başkaldırılmıştır.

Sivas'ta vatanın nasıl kurtarılacağı yolundaki esaslar tesbit edilirken,

<sup>46</sup> Gotthard Jaescke, *Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, 2. baskı, Ankara 1986, s. 142.

<sup>47</sup> Yahya Akyüz, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922*, TTK, Ankara 1988, s. 89.

<sup>48</sup> Sivas, I.A., s. 573.

aynı zamanda bugünkü millî sınırlarımız da tesbit edilmiştir.

Kısaca, Sivas Millî Mücadele'de önemli bir merkez olmuştur.

#### KAYNAKLAR

- Akyüz, Yahya, **Türk Kurtuluş Savaşı ve Fransız Kamuoyu 1919-1922**, Ankara 1988.
- Aşkun, Vehbi Cem, **Sivas Kongresi**, Sivas 1945.
- Atatürk, Mustafa Kemal, Nutuk yay.haz.: Z.Korkmaz, Ankara 1984
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi Dairesi Başkanlığı, **Atatürk ile İlgili Arşiv Belgeleri**, Ankara 1982.
- Başel, Fahrettin, **Sivas Bülteni**, Sivas 1935.
- Baykal, Bekir Sıtkı, **Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler**, Türk İnkilâp Tarihi Enstitüsü, Ankara 1969.
- Beien, Fahri, **Türk Kurtuluş Savaşı**, Ankara 1983.
- Cebesoy, Ali Fuad, **Milli Mücadele Hatıraları**, İstanbul 1953.
- Dumont, Paul, **Mustafa Kemal**, çev.: Z.Çelikkol, Ankara 1993.
- Erol, Mine, **Türkiye'de Amerikan Mandası Meselesi 1919-1920**, Giresun 1972.
- Goloğlu, Mahmud, **Sivas Kongresi**, Ankara 1969.
- Gürün, Kamûran, **Ermeni Dosyası**, 3. baskı, Ankara 1985.
- **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S., 2.
- **Harp Tarihi Vesikaları Dergisi**, S., 5.
- İğdemir, Uluğ, **Sivas Kongresi Tutanakları**, Ankara 1986.
- İnönü, İsmet, **Devlet Kurucusu Atatürk**, Belleten, C., LII, s., 204. Ankara 1988.
- **İrade- Milliye**.
- İA., **Sivas**, maddesi.
- Jaeschke, Gotthard, **Türk Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri**, 2. Baskı, Ankara 1986.
- Kırzioğlu, Fahrettin, **Amerikan Mandasını Kimler İstiyor ve Nasıl Öneriyorlardı**, BTTD, C., XII, Nisan-Mayıs 1973
- Orbay, Hauf, **Siyasi Hatıralarım I**, İstanbul 1983.
- **Salnâme-i Devlet-i Ali-i Osmaniye**, 1317-1902.
- **Salnâme-i Devlet-i Ali-i Osmaniye**, 1328.

- Sivas Salnâmesi, 1323.
- Tarih Vesikaları Dergisi, C., III, s., 15.
- Fethi Tevetoğlu, Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar, Ankara 1987.
- Fethi Tevetoğlu, Milli Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar, Ankara, 1991
- Uluğ, Naşit, Siyasi Yönleri İle Kurtuluş Savaşı, 1970.
- Uras, Esat, Tarihte Ermeniler, İstanbul 1976.
- Yaman, Abdullah, Ermeni Meselesi ve Türkiye, Otağ Yayınları, 1973.
- Yurt Ansiklopedisi, "Sivas", IX, İstanbul 1982.